

ИСТОРИЯТА, АРХЕОЛОГИЯТА И ИИСУС

Пол Майер

В цялата история няма друга личност, която да е предизвиквала такива крайни реакции. Докато вярващите приветстват Иисус от Назарет като Божи Син и Спасител на света, други оспорват или тълкуват погрешно Неговото учение, отхвърлят го изцяло, дори отричат такъв човек някога да е съществувал. Едва ли е възможно, като се имат предвид безспорните доказателства, историческата достоверност на Неговото съществуване да се поставя под въпрос или да се отрича. Въпреки това продължавам да получавам писма по интернет от скептици, очевидно слепи за фактите и водени от някаква отчаяна надежда, че Иисус никога не е съществувал. Те повтарят до болка познатите и отдавна опровергани доводи на атеистите от миналото. Жалка картина.

Днес мнозинството нехристияни споделят под различна форма мнението, че Иисус наистина е съществувал, но не е бил това, което вярващите твърдят за Него, тъй като думите и делата Му са преувеличени или измислени от самите автори на Евангелията доста години след събитията, описани там – време, през което митовете са изместили фактите.

Независимо от обоснования интерес на вярващия към достоверността на новозаветните текстове всеки, който се интересува от миналото, би трябвало да иска да разбере дали разказите за Иисус, достигнали до нас в Евангелията, са достоверни или са украсени с нечия фантазия. Сравняването на библейски и извънбиблейски доказателства – както свещени извори, така и светски – е важен метод да се прецени автентичността на свидетелствата за Иисус. Нерелигиозните източници, най-полezni за тази цел, са свързани с географията, археологията и някои извънбиблейски исторически сведения. С тяхна помощ можем да се убедим, че новозаветните разкази за Иисус не само не са изопачени от митове, а разкриват една Личност, толкова историческа, колкото и римският император Август, по време на чието управление се ражда.

Иисус и времето

За личностите и събитията от митологията не задаваме въпроси, свързани с времето. Например не бихме попитали: „*В коя година се женят Зевс и Хера?*“ Историческите личности, от друга страна, трябва поне най-общо да могат да се отнесат към определен период от време, ако източниците предоставят достатъчно сведения. След патриарсите от Стария Завет и в хода на цялата Библия подобно датиране на главните личности и събития е не само възможно, но и очаквано в нашите библейски речници и коментари.

Тук ни интересува Иисус от Назарет. Неговото раждане със сигурност може да се датира между юни и декември през 5 г. сл. Хр.¹ Началото на общественото Му служение също може да се определи благодарение на Лука, който се стареа да ни посочи точно кога започва служението на Йоан Кръстител, а следователно – и на Иисус Христос:

„В петнадесетата година на царуването на Цезаря Тиберий, когато Пилат Понтий беше управител на Юдея, а Ирод – четвъртовластник в Галилея, и брат му Филип – четвъртовластник в Итурейската и Трахонитската област, и Лисаний – четвъртовластник в Авилиния, при първосвещенството на Анна и Каяфа, Божието слово дойде до Йоан, Захариевия син, в пустинята“ (Лука 3:1-2).

Времето, през което управлява римският император Тиберий, е конкретизирано от древните историци и Лука добавя шест допълнителни уточнения, за да твърди, че годината е 28/29 сл. Хр. според нашия съвременен календар (*за който Лука не е знаел нищо*). Това е необикновена точност за един древен източник, особено когато я сравним със смътните хронологии около религиозни светилина като Гаутама Буда или Зороастър.

Различни сведения в Новия Завет и други свидетелства посочват, че земното служение на Иисус завършва на 3 април 33 г. сл. Хр., т.е. тогава е Неговото разпятие на Голгота². Сле-

дователно хронологическите справки за Иисус показват, че Той е автентична личност, живяла в конкретно историческо време.

Иисус и мястото

Тъй като действителността се състои от „времево-пространствена цялост“, географските уточнения също са важни, когато преценяваме историчността на Иисус. Действието в легендите и в митовете се развива в Шангри-Ла, Нирвана, Небивалата земя, Оз, Валхала или други въображаеми места. Старият и Новият Завет обаче са изпълнени с автентични географски названия на страни, провинции, райони, градове и села; на морета, езера, реки и потоци; на планини, хълмове, плата, равнини и долини. Такива названия изпълват библейските речници и всички те са живо предизвикателство за всеки, който се съмнява дали срещата между божественото и човешкото в Писанието са на реално съществуващи места.

Повечето от географските обекти, посочени в Библията се установяват лесно днес и много от тях са засвидетелствани от археологически находки. Пътищата, изминати от Иисус, и досега са следвани от цели армии поклонници в Свещената земя – от Неговото раждане във Витлеем (*Юдея*) през юношеството Му в Назарет (*Галилея*), делото Му в Капернаум, Самария и Юдея, както и обиколките Му до Тир, Сидон и Цезарея Филипова, за да стигнат до връхната точка на Неговото служение в Йерусалим.

И така, всички позовавания на времето и мястото, свързани с Иисус от Назарет, показват, че става дума за автентична личност, която е живяла в определен исторически момент и се е придвижвала между конкретни географски обекти, които лесно могат да бъдат посочени 2000 години по-късно.

Археологията и Иисус

Житейски истории, проникнати от митологични елементи, като разказа за крал Артур и неговите рицари от кръглата маса, са известни с липсата на „достоверни свидетелства“, останали от тях, т.е. предмети, изработени от човешка ръка, които могат да бъдат намерени под или над земята. Но по отношение на Иисус и Неговото време научната археология, макар и млада дисциплина, ни дава забележително количество сериозни доказателства от древния свят, които по удивителен начин съответстват на фактите в Новия Завет.

Декретите на Август за преброяване на населението, цитирани в началото на разказа от Лука за раждането на Христос, се потвърждават от един надпис, намерен в Анкара, Турция – известният *Res Gestae* („*За постигнатото*“). Тук римският император с гордост твърди, че три пъти е преброявал своите поданици. Фактът, че съпрузите или бащите е трябвало да запишат своите семейства, като се върнат в родните си места, се удостоверява и от няколко папируса, открити в Египет.

Ирод Велики е управлявал по времето, когато се ражда Иисус, – това се доказва от множеството останки от масивни обществени сгради в Свещената земя, включително от прочутия храм в Йерусалим, който се споменава толкова често в Евангелията. Когато учениците на Иисус възкликват: „*Учителю, виж какви камъни и какви здания!*“ (*Марк 13:1*), огромните дялани камъни най-вече по западната стена дават своето безмълвно свидетелство за точността на новоЗаветния разказ.

Синът на Ирод Велики – Ирод Антипа – е управлявал Галилея – това се потвърждава при разкопки в Сепфорис и Тивериада, където наскоро бе открит стадион, построен от този владетел. Монети с изображения на управници от Иродовата династия са добре известни в нумизматиката.

Що се отнася до служението на Иисус, част от основата на синагогата в Капернаум, където Той е поучавал, все още съществува там под сегашните останки на синагога от IV век. Останките от къщата на Петър в Капернаум, където Иисус изцелява парализика, спуснат през покрива, също са открити. По-късно тя е превърната в осмоъгълно християнско светилище и

върху мазилката по вътрешните стени са запазени надписи на девет езика – без съмнение дело на посетилите го поклонници.

През 1986 г. бе открит корпусът на ладия от I век, която плавала по Галилейското езеро във времето на Исус, след като същата пролет вследствие на суша нивото на водата спада значително. Археолозите внимателно освобождават корпуса, обвиняват го с фибростъкло и го доставят в специално конструиран басейн, така че дървото отново да остане потопено във вода, за да не се разпадне, ако изсъхне. Тестове с въглерод-14 определят, че ладията съществува от около 2000 години. С други думи, това е типът плавателен съд, използван от Исус и учениците Му. Така вече разполагаме с нови факти как е било възможно Исус да спи по време на известния случай, когато укротява бурята (*Марк 4:35 и сл.*), както и по отношение на „възглавницата”, на която е спял. Корпусът на тази лодка, напоен с растителна смола, за да бъде запазен, сега може да се види в Кибуц Гиозар, в северозападния край на Галилейското езеро³.

През 1961 г. край древното селище Цезария бе намерен надпис, където се споменава Исусовият съдия на разпети петък, Пилат Понтийски. Така се опровергава твърдението на критиците от миналия век, че Пилат е бил само легендарна фигура. Тленните останки на главния обвинител в съда срещу Исус, първосвещеника Йосиф Каяфа, са открити в костница – малък каменен ковчег, случайно намерен през 1990 г. в пещера-гробница. Това са първите тленни останки на библейска личност, открити досега⁴.

Друга костница, намерена на север от Йерусалим през 1968 г., доказва, че жертвите са били разпъвани на кръст, както става с Исус. Кост от петите на мъж между 24 и 28 години, намерени там, са пробити със 17-сантиметров железен шип⁵. Погребения в гробници, затворени с масивни каменни дискове, са често срещани днес. Подобни на древните гробници има по хълмовете на Юдея и дори в Галилея. По много от местата, свързани с Исусовото служение – Витсаида, Назарет, Хоразин, Капернаум, Цезария Филипова, Витания, Йерусалим, в момента има разкопки, които обещаваат още повече археологически открития, свързани с живота на Исус.

Историята и Исус

Героите от митовете не участват в достоверни исторически събития от миналото, затова техните имена се срещат в легенди, но отсъстват от историята. В живота и служението на Исус от Назарет, както са предадени в Новия Завет, съществуват много допирателни с документираната тогавашна история. Така, както Евангелията изобилстват с автентични географски названия, те са изпълнени с имена на личности, добре известни от светски източници, включително и враждебни на християнството.

Ето някои от тези личности, за които се говори в Новия Завет, а откриваме дори повече информация в изцяло древни исторически документи:

- *Римски императори:* Цезар Август, Тиберий, Клавдий;
- *Римски управители:* Квириний, Пилат Понтийски, Сергей Павел, Галион, Феликс, Фест;
- *Местни управители:* Ирод Велики, Архелай, Ирод Антипа, Филип, Ирод Агрипа I, Ирод Агрипа II, Лизаний, Арета IV;
- *Първосвещеници:* Анна, Йосиф Каяфа, Анания;
- *Известни жени:* Иродиада, Саломе, Верникая, Друзила;
- *Известни мъже:* Йоан Кръстител, Яков, Господният брат, Гамалиил.

В някои случаи извънбиблейските сведения за тези личности са обширни. Например, еврейският историк Йосиф Флавий (*37-100 г. сл. Хр.*) дава около хиляда пъти повече факти за Ирод Велики, отколкото Евангелието от Матей. В други случаи данните от извънбиблейски имат същностна роля. Без текстовете на Йосиф Флавий, не бихме знаели със сигурност, че дъщерята на Иродиада, която с танца си довежда до обезглавяването на Йоан Кръстител,

наистина се е казвала Саломе. Хората смятат, че тя е наречена така в Евангелията, но това едва ли е било автентичното ѝ име.

В Новия Завет не се уточнява какво е станало с брата на Исус – Яков от Йерусалим, първия епископ на християнската Църква (*Деян 15 гл.*). Йосиф Флавий обаче дава подробности как през 62 г. сл. Хр. е бил убит с камъни по заповед на първосвещеника Анания, син на Анна, и на синедриона⁶.

През октомври 2002 г. бе съобщено за друга костница, открита в Израел, върху която има надпис на арамейски: *Ya'akov bar Yosef akhui diYeshua* – „Яков, син на Йосиф, брат на Исус“. Костницата, както и надписът, изглеждат автентични и се датират през I в. Трите споменати имена обаче може и да не са свързани с новозаветни личности, тъй като са широко разпространени в онази епоха. Съдържанието на костницата е безвъзвратно загубено – тя е била купена на пазар за антики в Йерусалим, а тленните останки в нея са били изхвърлени. В подкрепа на мнението, че става въпрос за новозаветния Яков, е фактът, че за малкия процент от имената биха важали точно тези роднински връзки и също – че е посочено името на брата, което показва, че то е важно. Ако тези три имена са действително на библейските личности, това означава, че за първи път името на Исус се явява, изписано на камък от I век.

Йосиф Флавий споменава Исус Христос два пъти. Вторият път е във връзка със случая с Яков, когото историкът определя като „брата на Исус, наричан Христос“⁷. Преди това обаче, когато говори за администрацията на Пилат Понтийски, Йосиф Флавий отделя повече място на Исус. Векове наред за този текст се е смятало, че е добавен по-късно, но днес е доказана неговата безспорна оригиналност – чрез т.нар. Агапиева версия, открита през 1972 г. от професор Шломо Пайнс от университета по еврейстика в Йерусалим (*1971 г.*). Поради неговата значимост ще цитираме целия пасаж:

„По това време имаше един мъдър човек, наречен Исус, и той постъпваше добре; беше известен със своите добродетели. Много хора от юдеите и от други народи бяха неговите ученици. Пилат го осъди да бъде разпънат на кръст и да умре. Но тези, които бяха станали негови ученици, не изоставиха ученичеството си. Те свидетелстваха, че им се е явил три дни, след като е бил разпънат, и че е бил жив. Следователно той вероятно е Месия, за когото пророците предричат чудеса. А християните, наречени така по неговото име, не са изчезнали и до днес.“⁸

Други извънбиблейски, нехристиянски древни източници, в които се споменава за Христос, са трудовете на езическите римски автори Корнелий Тацит (*Анали, кн. 15, гл. 44*), Гай Светоний (*Божественният Клавдий, кн. 25*) и Плиний Млади (*Писмо до Траян*), както и в юдейските равински предания.

Следи от чудеса

На практика тези предания признават дори свръхестественото измерение в служението на Исус! В Евангелието от Йоан се казва: *„А главните свещеници и фарисеите бяха издали заповед, че, ако някой узнае къде е Той, да ги извести, за да Го заловят.“ (11:57).*

Може да си представим какво е съдържала заповедта за задържането на Исус. Равинско предание, записано в Талмуда, предава обвинителния акт срещу Йешу Ханоцри (*на еврейски – „Исус Назарянина“*):

„Той трябва да бъде убит с камъни, защото се занимава с магьосничество и съблазнява Израил към отстъпничество. Всеки, който може да каже нещо в негова защита, нека излезе напред и се застъпи за него. Всеки, който знае къде е, нека го заяви на великия Синедрион в Йерусалим.“⁹

Тази заповед за задържане е в пълно съответствие с разказите в Евангелията как враговете на Исус са отвърщали на Неговите чудеса с твърдението, че те се вършат не чрез Бога, а чрез Веелзевул (*Лука 11:17; ср. Мат. 12:24; Марк 3:22*). Това е бил единственият начин, по който те са могли да опитат да спрат силното въздействие на Исусовите чудеса върху хо-

рата тогава. Ето защо този обвинителен акт несъмнено е силно доказателство за свръхестествено измерение.

Други следи от тази страна на Иисусовото служение откриваме в топографията на Свещената земя. Израелтяните и днес наричат мястото, където Лазар е възкресен от мъртвите „Витания“, според Йоан 11 гл., но за мнозинството араби, които живеят там, името на града е Ел Лазариех – „мястото на Лазар“. Тази промяна в названието е известна още от времето на Евсевий Кесарийски (260-339 г. сл. Хр.), „бащата на църковната история“ – нещо, което е възможно ако във Витания наистина е станало такова неповторимо чудо като възкресяването от мъртвите.

Ясно свидетелство, че християнството се е развило в резултат на възкресението, ни дава Йосиф Флавий. В известния пасаж за Иисус, който вече цитирахме, еврейският историк пише: апостолите „свидетелстват, че [Иисус] им се е явил три дни след като е бил разпънат и че е бил жив“.

Римският езически историк Тацит, когато говори за смъртта на Иисус (*и вероятно за Неговото възкресение*), твърди, че християнското „суеверие бе овладяно за кратко, за да избухне много по-силно не само в Юдея – родното място на тази зараза, – но и в столицата [Рим]“.¹⁰

Следователно географските, археологическите и историко-литературните свидетелства от древния свят недвусмислено и категорично подкрепят новозаветния разказ не само за абсолютната историческа достоверност на Иисусовата личност, но и за същностните страни на Неговото единствено по рода си служение. Многото допирни точки между библейските и извънбиблейски извори разкриват очевидна взаимовръзка в почти всеки случай, като фактите от древността подкрепят ясно свещените разкази. Тези, които твърдят обратното, за съжаление са неосведомени, трагично предубедени или непочтени.

-
1. Maier, P. The date of the Nativity and the Chronology of Jesus' Life. – In: Chronos, Kairos, Christos. Vardaman, J. ed. Winona Lake IN, Eisenbrauns, 1989, 113-130;
 2. Maier, P. Sejanus, Pilate and the Date of the Crucifixion. – Church History, 1968/37, 1-11;
 3. Wachsmann, S. The Galilee Boat – 2000-Year-Old Hull Recovered Intact. Biblical Archeology Review, 1988, №14, 18-33;
 4. Greenhut, Z. Burial Cave of the Caiaphas Family. – Biblical Archeology Review, 1992, №18, 8-37; Reich, R. Caiaphas Name Inscribed on Bone Boxes – Biblical Archeology Review, 1992, №18, 38-40;
 5. Davis, J. Rethinking the Crucified Man from Giviat ha-Mivtar. – Bible and Spade, 2002, №15, 119-120;
 6. Йосиф Флавий. Юдейски древности. Кн. 20. гл. 200;
 7. Пак там;
 8. Пак там, кн. 18, гл. 63. Виж Josephus – The Essential Works. Maier, P. ed. Michigan, Grand Rapids, Kregel, 1994;
 9. Мишна. Синедрион. Кн. 43а;
 10. Тацит. Анали. Кн. 15, гл.